

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 378.147:316.77]:78.071.2

Яцзюнь Ван

ORCID iD 0000-0003-0763-6303

аспірант, Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Старопортофранківська, 26, 65000 м. Одеса, Україна
420479461@qq.com

ЗМІСТ І СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Автором встановлено, що комунікативна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає наявність знань, умінь та особистісних якостей, які дають змогу йому вирішувати професійні завдання на професійно-творчому рівні. При вивченні фахового поля професійної діяльності студентів у процесі диригентсько-хорового навчання нами виділені основи їх комунікативної культури, а саме: цінності, знання та вміння, ставлення, досвід.

Ключові слова: зміст; комунікативна культура; майбутній вчитель музичного мистецтва; структура.

Вступ. У сучасних соціокультурних умовах, коли здійснюється процес інтеграції України в Європейський простір, ставляться важливі вимоги суспільства до вищих мистецьких навчальних закладів, які мають забезпечити становлення професійної культури особистості студента. У зв'язку з цим закономірно, що освітній простір вищого навчального закладу має створювати умови, які сприяють професійному самовизначенню, а також конкурентоспроможності майбутніх фахівців. Однією із таких умов є формування комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Системний аналіз діяльності, зроблений М. Каганом, дозволив виділити чотири необхідних і достатніх, на його думку, види діяльності: перетворювальну, пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну та комунікативну. Комунікативна діяльність реалізується людиною в різних формах: у взаємодії людей у їх матеріально-практичній діяльності, в їх поведінці в побуті і в ситуаціях обрядових дій, під час обміну різноманітною інформацією за допомогою бесід, листів, преси, в різних іграх. Таким чином, М. Каган розглядає спілкування як один із видів людської діяльності, якому притаманні відповідна структура і атрибути. Дослідник вказує, що «фундаментальна відмінність спілкування і передачі повідомлень виявляється у відмінності властивих їм способів адекватної самореалізації: структура повідомлення – монологічності,

а структура спілкування – діалогічності» (Каган М. С., 1988, с. 150).

Сучасне уявлення про культуру як цілісну особистісну характеристику складається з багатьох компонентів, що, в сукупності, відображують розмаїття життєвих зв'язків, рівень різнобічного особистісного розвитку та багатство внутрішнього світу людини. Мистецтво, яке є не лише живим втіленням і центральною підсистемою культури, а й могутнім засобом розвитку, посідає одне з провідних місць у формуванні культури особистості. Тому, найближче постають поруч з поняттям «культура» визначення, що асоціюються із сферою мистецтв: культура естетична, художня, музична.

Згідно з підходом М. Кагана, феномени «комунікація» і «спілкування» по суті відрізняються один від одного. Одна з відмінностей полягає у тому, що спілкування має практичний, матеріальний, духовний, інформаційний і практично-духовний характер, тоді як комунікація (якщо не брати до уваги іншого значення цього терміну, коли він вживається в множині і означає шляхи сполучення, засоби зв'язку) є суто інформаційним процесом – передачею тих чи інших повідомлень (Каган М. С., 1996, с. 146). Принципова відмінність спілкування і передачі інформації обумовлюється структурою цих процесів: в повідомленні вона монологічна, а в спілкуванні діалогічна. Саме з цієї причини спілкування між людьми М. Бубер нази-

вав «діалогічним життям», а М. Бахтін стверджував, що культурні та мистецькі явища мають діалогічний характер (Бахтин М. М., 1979). Забігаючи вперед, підкреслимо, що структура діалогу найбільше моделюється музикою, спілкування з якою переростає в полілог, тобто у взаємодію багатьох співучасників єдиного процесу (композитор – слухач – виконавець – «ліричний герой» музичного твору і т. д.).

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз феномену комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі диригентсько-хорового навчання. Для досягнення мети поставлені такі завдання: за допомогою теоретичних методів дослідження проаналізувати наукову літературу з окресленої проблеми; схарактеризувати наукові підходи до визначення сутності досліджуваного поняття; визначити компонентну структуру комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Основи комунікативної культури. Аналіз наукової літератури показує, що *комунікативна культура* виступає як основа загальної культури особистості, базовим компонентом культури, який забезпечує готовність особистості до життєвого самовизначення, є умовою досягнення гармонії з собою і навколишньою дійсністю. Комунікативна культура виражає ступінь оволодіння комунікативними процесами, коли індивід здатний розмежувати його найважливіші компоненти – взаємини і взаємодії – і одночасно свідомо керувати кожним з них.

Згідно з висновками сучасних вчених, основу комунікативної культури особистості становлять сукупність умінь і навичок в галузі засобів спілкування, знання законів міжособистісної взаємодії, які сприяють взаєморозумінню, ефективному вирішенню завдань спілкування. Якісна оцінка комунікації визначає ступінь значущості для суб'єкта спілкування цінностей комунікативної культури. З'ясовуючи сутність поняття «комунікативна культура» слід акцентувати увагу на характеристиках, які розкриваються в контексті культурної антропології та актуалізують психологічний феномен прояву особистісної духовної неординарності. Культуру пов'язують з нормотворчістю (виходом за межі культурних норм), з перетворенням існуючих цінностей в особисте духовне надбання. Узагальнюючи різноманітні тлумачення культури сучасні вчені (Н. Бібік, І. Зимняя, Н. Кузьміна, С. Сисоева, Л. Хоружа та ін.) виокремлюють знання світу і себе в ньому, творче перетворення і готовність до подальшого саморозвитку.

Культура – це поліфонічне явище, енергійне співзвуччя, що виникає з людської здатності до саморозвитку і творення. Більшість сучасних вчених виходить з базового, узагальненого розуміння того, що культура – це спосіб життєдіяльності особистості, який включає в себе освіченість, ставлення до світу як системо утворювального ядра.

Аналіз сучасних підходів до поняття «комунікативна культура» дає можливість деталізувати сутність цього явища. Так, досліджуючи проблему формування комунікативної культури майбутніх лікарів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін Ю. Юсеф визначає такі її складові: емпатію, доброзичливість, взаєморозуміння, ініціативність та активність у спілкуванні, здатність встановлювати контакти, готовність братися за справи в ситуації, що вимагає активного втручання та чуйність. Під поняттям «комунікативна культура» автор розуміє професійно значущу якість, що інтегрує знання, уміння і досвід комунікативної діяльності та визначає способи організації комунікативної взаємодії у процесі професійної діяльності (Юсеф Ю. В., 2014, с. 7).

Наразі існують різноманітні підходи до вивчення феномену комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, які, в основному, розглядають його як складову професійної компетентності. Так, скажімо, у концепції О. Попкова (Попков А. Д., 2009, с. 10) поняття «комунікативна культура» є одним з важливих аспектів цілісної професійної компетентності фахівця. Для розуміння сутності даного феномену автор пропонує розглядати його в контексті таких понять як «комунікація», «спілкування», «комунікативна діяльність».

Нашу увагу привертає дослідження А. Сергієнко, присвячене формуванню музично-естетичної культури студентів мистецьких спеціальностей у позааудиторний час. Музично-естетичну культуру автор визначає як цілісне інтегративне утворення, що передбачає розвиненість музично-естетичної свідомості (уявлень, інтересів, почуттів, смаку, ціннісного ставлення до музики), яка формується в активній музично-естетичній діяльності вищого навчального закладу мистецького профілю через здобуття вмій та навичок виконавства, аналізу музичних творів, прояв самостійності у пошуку та реалізації форм музичної творчості. Таким чином, автор виділяє взаємозв'язок двох структурних компонентів феномену: музично-естетична свідомість та музично-естетична діяльність (Сергієнко А. В., 2015, с. 7).

У концепції О. Лобової проаналізовано філософські традиції музичної культури суспільства, в яких музична культура виступає: продуктом специфічної духовно-практичної діяльності людини; складною системою, елементами якої є різні види музичної діяльності, музичні цінності, заклади музичної освіти та музикознавчі дослідження; феноменом, призначенням якого є формування музично-естетичної свідомості (Лобова О. В., 2011, с.16).

О. Лобова обґрунтовує *основи музичної культури* як підґрунтя, необхідне та достатнє для музичного становлення особистості. До *основ* автор відносить: музичну спрямованість учнів, розвиток емоційної чутливості до музики, музичну обізнаність, загальнокультурну компетентність, музично-творчий розвиток учня, формування навичок «соціальних»

форм спілкування з музикою, а також усвідомлення та реалізацію духовного потенціалу музичного мистецтва (Лобова О. В., 2011, с. 28). Автор узагальнює структуру основ музичної культури молодших школярів в чотири блоки: 1) музична спрямованість – характеризується єдністю мотиваційного, емоційного й аксіологічного компонентів; 2) музична обізнаність, що характеризується комплексом музичних знань, умінь і навичок; 3) музично-творча розвиненість; 4) музична вихованість.

Особливо цінним для розв'язання нашої проблеми є дослідження Ю. Волкової присвячене формуванню художньо-комунікативних умінь майбутніх учителів музики і хореографії. Виділені автором компоненти художньо-комунікативних умінь (мотиваційно-перцептивні, когнітивно-емпатійні, художньо-інтерпретаційні та рефлексивно-проективні) викликають неабиякий інтерес тому, що вони, безперечно, входять в компонентну структуру комунікативної культури майбутнього вчителя музики і хореографії (Волкова Ю. І., 2016, с. 6-7).

Зазначимо, що покладений в основу сучасної освітньої політики компетентнісний підхід сприяв тому, що явища культури і компетентності особистості стали предметом багатьох досліджень. Ці явища об'єднує низка характеристик: 1) наявність когнітивної, операційної, мотиваційної та поведінкової складових; 2) значущість креативної спрямованості, нестандартності рішень; 3) наявність етико-прагматичного імперативу, адекватності особистості ситуаціям соціальної взаємодії, навичок саморегуляції, поваги до соціокультурних традицій; 4) ненасиченість потреби задоволення і продовження особистісного соціокультурного розвитку і саморозвитку. Ми солідарні з І.Зимньою, яка вважає, що «...компетентність проявляє весь потенціал загальної культури людини» (Зимняя И. А., 2006).

Таким чином, *комунікативна культура* виступає однією з важливих характеристик комунікативного потенціалу особистості, що вбирає в себе вже сформований досвід людського спілкування. За своєю сутністю вона може бути представлена як: здатність до узгодження і співвіднесення своїх дій з іншими, прийняття і сприйнятливості іншого, підбору і пред'явленню аргументів, висунення альтернативних пояснень, обговорення проблеми, розуміння і поваги думок інших і на основі цього до регулювання відносин для створення спільності навчаються в досягненні єдиної мети діяльності; потреба в іншому, в розширенні кордонів комунікацій,

зіставленні точок зору, вміння стати на позицію учнів; готовність до гнучкого тактичному взаємодії з іншим, до рефлексивної діяльності, проектування комунікативних умінь і застосування їх в новій ситуації (Мудрик А. В., 1980, с. 12).

Проведений нами аналіз дозволяє зробити висновки про те, що *комунікативна компетентність фахівця* – це важлива складова його цілісної професійної компетентності, що містить у своїй основі сукупність знань, умінь і якостей особистості фахівця необхідних для вирішення професійно орієнтованих комунікативних завдань на досить високому, творчому рівні. З психологічного боку досліджуваний феномен виступає як сплав емоційно-вольових, інтелектуальних, комунікативних та інших сфер особистості і діяльності фахівця, що дозволяють йому успішно взаємодіяти з суб'єктами навчально-виховного процесу, з різними явищами професійної та соціокультурної дійсності.

Висновки. Спираючись на викладене, пропонуємо чотири блоки основ комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва: 1) мотиваційно-ціннісний (інтереси, ціннісні орієнтації та ідеали у сфері музичного мистецтва); 2) емоційно-емпатійний (здатність майбутнього вчителя музичного мистецтва до міжособистісної взаємодії на засадах взаєморозуміння, чуйності, толерантності та консолідації); 3) когнітивно-інформаційний (обізнаність щодо проявів комунікативної культури в музично-творчому колективі, володіння нормами комунікативної культури); 4) діяльнісно-поведінковий (особистісна стратегія до підвищення рівня комунікативної культури у професійній діяльності).

У статті викладені важливі теоретичні результати, що доповнюють знання про сутність комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. Це створює основу для проведення в даній галузі досліджень з проблем удосконалення професійної майстерності майбутнього фахівця в період його диригентсько-хорового навчання у вищій школі. У практичному аспекті отримані результати дослідження дають змогу посилити професійну спрямованість підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в класі хорового диригування, актуалізувати і збагатити комунікативний досвід, що дає змогу вибудовувати взаємодію з хоровим колективом і самою музикою в процесі музично-виконавської діяльності.

Література

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества [Текст] / М. М. Бахтин. – М., 1979. – 423 с.
2. Волкова Ю. І. Формування художньо-комунікативних умінь майбутніх учителів музики і хореографії : автореферат дисертації ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ю. І. Волкова ; Нац. пед.ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 20 с.
3. Волкова В. В. Исследование педагогических условий реализации инклюзивного образования в вузах / В. В. Волкова, Е. В. Михальчи // Психологическая наука и образование. – 2015. – Том 20. – № 2. – С. 5–15, DOI: 10.17759/pse.2015200201.

4. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека [Электронный ресурс] / И. А. Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос», 4 мая 2006. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/2006/0504.htm>
5. Каган М. С. Мир общения [Текст] : Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М., 1988. – 310 с.
6. Каган М. С. Философия культуры [Текст] / М. С. Каган. – СПб., 1996. – 414 с.
7. Лобова О. В. Дидактико-методична система формування основ музичної культури молодших школярів у процесі загальної музичної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / О. В. Лобова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 40 с.
8. Мудрик А. В. Соотношение категории общения с другими педагогическими категориями [Текст] / А. В. Мудрик // Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся : сб. науч. тр. / под ред. А. А. Бодалева и В. Я. Ляудис. – М., 1980. – С. 9-16.
9. Попков А. Д. Формирование коммуникативной компетентности дирижера-хормейстера в процессе обучения в вузе [Текст] : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук : 13.00.02 / А. Д. Попков. – Краснодар : [Б.и.], 2009. – 19 с.
10. Сергієнко А. В. Формування музично-естетичної культури студентів вищих мистецьких спеціальностей у поза аудиторній діяльності : автореферат дисертації ... канд. пед. наук : 13.00.07 / А. В. Сергієнко; НАПН України. – Київ, 2015. – 20 с.
11. Юсеф Ю. В. Формування комунікативної культури майбутніх лікарів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін [Рукопис] : автореферат дисертації ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ю. В. Юсеф ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2014. – 18 с.

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Ван Яцзюнь, аспирант, Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, ул. Старопортофранковская, 26, 65000 г. Одесса, Украина, 420479461@qq.com

Автором установлено, что коммуникативная культура будущего учителя музыкального искусства предполагает наличие знаний, умений и личностных качеств, которые позволяют ему решать профессиональные задачи на профессионально-творческом уровне. При изучении профессионального поля деятельности студентов в процессе дирижерско-хорового обучения нами выделены основы их коммуникативной культуры, а именно: ценности, знания и умения, отношение, опыт.

Ключевые слова: будущий учитель музыкального искусства; коммуникативная культура; содержание; структура.

THE CONTENT AND STRUCTURE OF COMMUNICATIVE CULTURE OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC

Van Yatszyun, Ph.D-student, South Ukrainian K. D. Ushynsky National Pedagogical University, 26 Staroportofrankivs'ka str., 65020 Odesa, Ukraine, 420479461@qq.com

The modern idea about culture as an integral personal characteristic consists of many components that collectively, reflect the diversity of life relations, the level of comprehensive personal development and wealth of the inner world of man. The art that is not only a living embodiment of the central subsystem and culture, but also a powerful tool for development and takes a leading position in shaping human culture. Therefore, the closest to stand next to the concept of «culture» definitions that are associated with arts: aesthetic culture, art, music.

Communicative culture serves as the basis of general culture of personality, basic component of culture that ensures the readiness of the individual to life of self is the condition for achieving harmony with oneself and the surrounding reality. Communicative culture expresses the degree of mastery of the communicative process when an individual is able to differentiate its key components - the relationship and interaction – while consciously control each of them.

Established that communicative culture of the future teacher of music presupposes knowledge, skills and personal qualities that allow him to solve professional tasks in professional and creative level. In the study the professional field of vocational students in the process of conducting and choral studies we have identified the foundations of their culture of communication, namely the values, knowledge and skills, attitudes and experience.

Keywords: communicative culture; content; structure; the future teacher of music.

Стаття надійшла до редакції: 15.09.2016

Прийнято до друку 27.10.2016